

Antik Çağda Ölü Gömme Gelenekleri

Bu sunum vermekte olduğum Antik Çağda Ölü Gömme Gelenekleri dersinde kullanılması için eğitim amaçlı hazırlanmıştır. Sunumda kullanılan materyaller telif hakkına sahip olup eğitim amaçlı olarak kullanımı uluslararası kanunlara göre serbesttir. Başka bir amaçla kullanılması için telif hakkına sahip kişilerden izin alınması gerekmektedir.

- ❖ **İkinci Aşama**'da “*prothesis*” (sergileme) uygulanır.
- ❖ Bu aşamada ceset genelde dünyada yaşadığı ev içerisinde sergilenir.
- ❖ Kişinin ölümünden bir gün sonra gerçekleştirilen bu aşama, ölü kültü içerisinde önemli bir zorunluluktur.
- ❖ Bazen, yaşadığı topraklar dışında ölen kişilerin bile cenazeleri baba ocağı niteliği taşıyan evlerine getirilir; cesetlerin kaybolduğu durumlarda ise; sadece kemikleri bile olsa mutlaka evlerinde sergilenir.
- ❖ Ölünün yatırıldığı yatak “lekhos”, “kline” ya da sedir şeklinde bir yataktı. Yatağın üzerinde “stroma” denilen kalın bir örtü seriliyor, ardından ceset “endyma” ya da “pharos” adı verilen bir tür kefene başı açıkta kalacak şekilde sarılıyordu.
- ❖ Ölünün yüzü örtülmüyordu. Tüm bu işlemlerden sonra yatağın üzerine bir “origan dalı” ya da “sarmaşık dalı” konur, ölü bunların üzerine yatırılır ve “epiblema” adı verilen bir örtü ile örtülüyordu.
- ❖ En üstteki örtünün üzerine “tainia” adı verilen yas kurdeleleri konuyordu. Ayrıca ölünün başının altına daha dik durması için bir yastık konuyor ve başına bir çelenk giydiriliyordu.

Geometrik Dönem, krater üzerinde prothesis (ölüye saygı) betimlemesi

Ekphora (sevgili kişiden ayrılış), terracotta grup, Atina Ulusal Müzesi

- ❖ M.Ö. 640-559'da yaşadığı tahmin edilen, Atinalı devlet adamı ve şair *Solon* (Σόλων) yaptığı reformlarla Atina demokrasisinin de temellerini atmıştır.
- ❖ Solon öncesinde prothesis süresince ölünün yakını olan kadınlar yüzlerini tırmalayıp kanatarak, saçlarını yolarak, göğüslerini döverek, erkekler ise saçlarına ve elbiselerine küller atarak yerlerde yuvarlanıp saçlarını yolarak, abartılı bir biçimde acı ve üzüntülerini gösteriyorlardı.
- ❖ Bazen kadınlar saçlarının tümünü ya da bir kısmını kesip ateşin üzerine bırakıyorlardı.
- ❖ Solon bu tip vahşi prothesis törenlerine yasaklama getirmiştir. Buna göre erkekler için bir sınırlama yoktu.
- ❖ Ancak kadınlar için çeşitli sınırlamalar getirilmiştir. Altmış yaşın üzerindeki her kadın bu törenlere katılabilir ancak altmış yaşın altındaki kadınlarda ölünün dördüncü dereceye kadar yakın akrabası olması koşulu aranıyordu.

- ❖ Kadınların bağırmaları, inlemeleri ve ağıt söyleyicilerin kirallanması da yasaklanmıştı.
- ❖ Solon öncesi, aristokratların prothesis sürecinin, halktan farklı olarak düzenlendiği görülmektedir.
- ❖ Eğer ölen kişi aristokrat (soylu) tabakadan ise, ölen kişinin yakınları bazen yas tutmayı abartılı bir boyuta taşıyorlar ve kendi bedenlerine zarar verir uygulamalara yöneliyorlardı.
- ❖ Solon, bu uygulamalara bir yasal düzenleme getirmiş ve aşırı yıpratıcı medeni insandan uzak, vahşi görüntülere yasaklama getirmiştir.
- ❖ Yeni düzenlemeyle, ölünün yanında ya da mezarı başında sadece ağıtlar yakılıp, ilahiler söylenmeye başlanmıştır.

- ❖ **Üçüncü Aşama** ise, “*ekphora*” (cenazenin mezara götürülüşü), törenidir.
- ❖ *Prothesis*’ in ertesi günü sabah erkenden, ölü yatağı ile birlikte resmi görevliler ya da akrabaları tarafından evinden alınarak, elle taşınarak ya da bir cenaze arabası üzerinde, törensel düzende, gömüleceği nekropole götürülür.
- ❖ Plutarkhos’tan öğrendiğimiz göre Solon ekphora’dan önce boğa kesmeyi yasaklamıştır. Çok sayıda katılımı ile gerçekleşen cenaze alayının önünde genelde libasyon kabını taşıyan bir kadın yer almakta; onun arkasında kadınlar ve erkekler sıralanmaktadır. Cenaze törenine katılacaklar da Solon’un yasalarına göre belirlenmiştir. Yasal düzenleme sadece kadınlar için getirilmiştir; yasaya göre, ölünün üçüncü dereceden akrabaları ve yaşlı kadınlar dışında kısıtlama getirilmiştir.

HERMES PSIKOPOMPOS

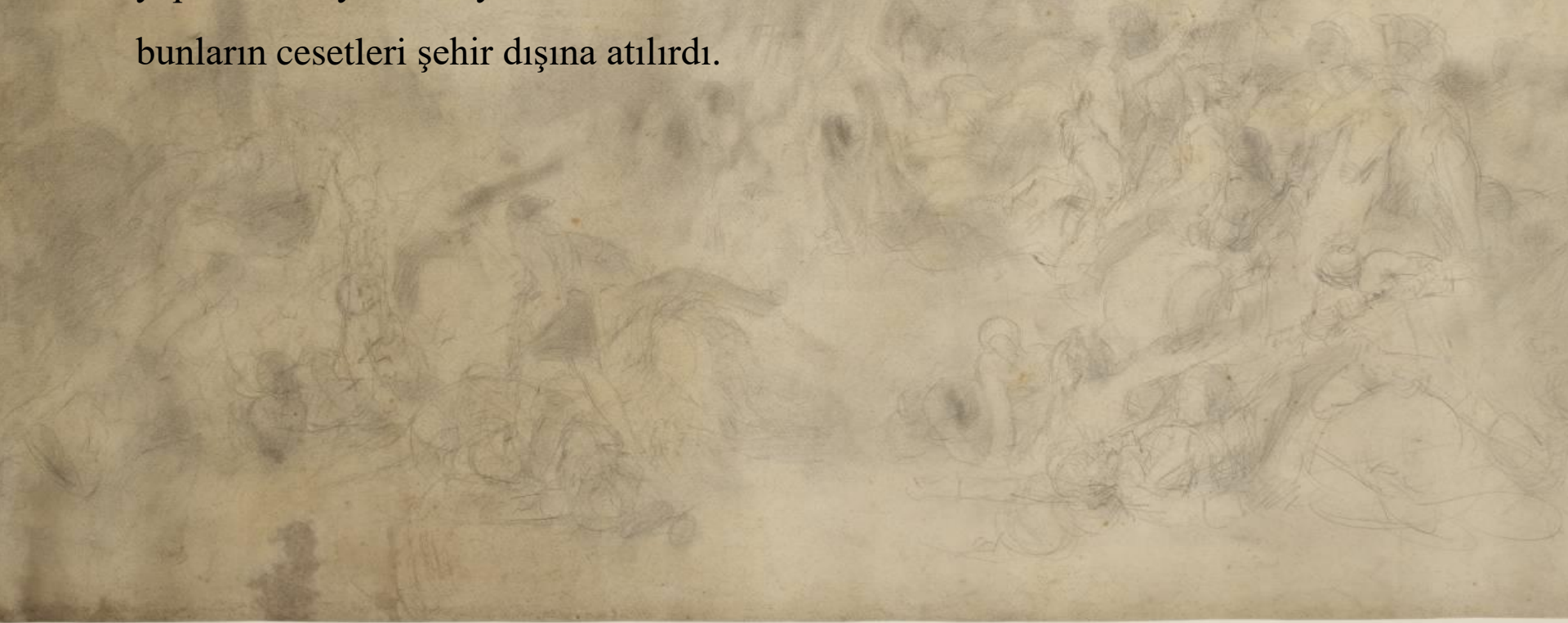
- ❖ Attika geleneklerine göre, aristokrat kesimden ölen bir kişi eceli ile ölmemişse; yani herhangi bir şekilde öldürülmüş (düello, savaş, suikast) ise, cenaze alayının önünde bir mızrak taşınır.
- ❖ Bu mızrak ölünün yakınları tarafından mezar üzerine saplanır. Mızrak, ait olduğu mezarda gömülü kişiyi öldürenlere karşı duyulan öfkenin ve kinin bir sembolüdür; bir intikam işaretidir.
- ❖ Savaşta ölen kişi halk kesiminden biri ise, kremasyon sonrası kemikleri toplanır; kefenlenir, *Prothesis* ve libasyonları yapıldıktan sonra, on adet lahdin içine konularak; nekropolde hazırlanan mezar yerine götürülüp, gömülürdü.

- ❖ Cenaze törenin son aşaması olan gömme işlemi, yasa gereği ölünün yakınları tarafından gerçekleştirilir. Mezar yeri hazır olan aile mezarlıklarında, düzenlenen tören sonrasında mezar yerini yaptırma görevi yasa gereği erkek evlatlara verilmiştir.
- ❖ Anne-babalarının mezarlarını yaptırmayan kişilere, yasayla “*demos*’tan atılmaya kadar gidebilen” çok büyük cezalar konulmuştur.
- ❖ Ailenin durumu ne olursa olsun, ölene saygı gereğince mezar yeri mutlaka yapılmalıdır. Bazı özel durumlarda ölünün gömülme yeri, nasıl öldüğüne bağlıdır. Eğer kişi yıldırım çarpmasından ölürse, olay yerine gömülmüştür.
- ❖ Atina’daki bir uygulamada ise, intihar edenlerin elleri kesilerek, gövdeden ayrı yerlere gömülmüştür. Nekropolde ölü gömme töreni düzenlenmeyen ve mezarı hak etmeyenler sadece katiller ve vatan hainleridir. Bu kişilerin cesetleri, halk mezarlıklarından ayrı olarak, şehrin dışına gömülmüştür.

- ❖ Attika geleneklerinde, mezar kültüne özgü kurallar arasında, aile mezarına aileden olmayan bir yabancının gömülme yasağı vardır.
- ❖ Böyle bir durum olduğunda, bunu yapan kişi tanrılar önünde lanetlenmekte ve bir tapınağa veya şehre ceza ödemekle yükümlü tutulmaktadır.
- ❖ Beyaz zeminli lekythoslar üzerinde görülen mezarlar genellikle, küçük bir tepe şeklindeydi ve bunların üzerinde birer mezar kabı bulunuyordu. Evlilik  ncesi ölen gençlerin mezarının üzerine, içine ölünün yıkanmasında kullanılan suyun konulduğu, loutrophoroslar bırakılmıştır.

- ❖ Eğer cesedi bulunamayan biri ise, içi boş lahitle gömölürdü. İçi boş olan lahit, sembolik anlamda kayıp kişileri ve cesedi bulunamayanları temsil etmektedir.
- ❖ Bu nedenle ölünün yakınları “kenotaphion” adı verilen boş ve sembolik bir mezar yaptırmakla yükümlölüdöler. Sadece katiller ve vatan hainleri mezarı hak etmez, bunların cesetleri şehir dışına atılırdı.

❖Cenaze mezar alanına getirildiğinde, bir diğer deyişle ekphora aşaması sonrasında, cesedin toprağa indirilmesi aşamasına gelinmektedir. Cenazenin indirilişi esnasında mezar başında basit de olsa bir ritüelin gerçekleştirilmesi geleneği mevcuttur.

❖Ölünün gömüldüğü gün yani ölümün gerçekleşmesinden sonrakiüçüncü gün mezar başında yapılan ritüellere "*ta trita*" denmektedir. Buritüellerden biri de gömünün yapıldığı esnada toprağa tahıl ürünlerinin serpilmesidir",

❖Bunun dışında gömünün gerçekleştirildiği gün, libasyon için (*spondai*) içki sunumu da (*khoai*) gerçekleştirilmektedir.

❖ Özellikle Arkaik ve Klasik Dönem mezarlarında bulunan sunu çukurları; mezarların içinde ve etrafında tespit edilen libasyon kapları, gömünün ilk gününde kullanılmış olmalıdır.

❖ Bu geleneğin yazın sanatına bir yansıması olarak tragedya yazarlarından Sophokles, *Antigone* adlı oyununda; Thebai Kralı'nın kızı olan Antigone, erkek kardeşi Polyneikes için bir mezar yaptırdığından ve mezara toprak atılırken "*trispondaikhoai*" ritüelini (üç kez dökülen şarap) gerçekleştirdiğinden bahsetmektedir.

❖ Yunan dünyasında "inhumasyon" ve "kremasyon" olmak üzere iki türlü gömü söz konusudur. Bu iki ölü gömme geleneği bir arada MÖ 8. yüzyıl ile MÖ 4. yüzyıl arasında yaygın olarak kullanılmıştır. Ancak bundan önceki evrede, "Homeros çağı" olarak adlandırılan dönemde sadece kremasyondan bahsedilmektedir. *Odysseia Destanı'nın* 11. bölümünde Elpenor'un Odysseus'a yalvarışından da anlaşılacağı üzere kremasyon Yunan Ölü Kültü'nün erken dönemleri için yaygın bir gelenektir.

*"... ne olur, unutma beni burada, efendiciğim,
beni geride böyle mezarsız, ağıtsız koma,
öfkelenmesin sana tanrılar benim yüzümden.
Yak beni silahlarımla ve daha neyim varsa hepsiyle,
kırçıl denizin kıyısında bana bir mezar yığ,
bilsin gelecek kuşaklar ne kara bahtlıyım ben,
yap bu dediklerimi ve çaktır mezarının üstüne
sağlığında dostlarımla birlikte çektiğim küreği ... "*

- ❖ Bundan sonra Geometrik Dönem Yunanistan'ında hem kremasyon hem de inhumasyon yaygın hale gelmektedir.
- ❖ Arkaik Dönem'de yetişkinler genel olarak kremasyon ile gömülmekteyken; Klasik Dönem' de herhangi bir tercih ön plana çıkmamaktadır.
- ❖ Ancak Klasik Dönem'de tragedyalarda söz edilen genel gömü şeklinin ise kremasyon olduğu ifade edilmektedir. Ölünün gömülmesi sahnesi Yunan tasvir sanatında sıklıkla işlenen konulardan değildir.

- ❖ Böyle bir sahnenin görölüğü başlıca örnek Atina Ulusal Müzesi'nde bulunan, Sappho Ressamı'nın eseri olan ve MÖ 525-475'e tarihlenen bir *loutrophorostur* (Fig. 74).
- ❖ Vazonun gövdesinde yer alan sahnede dört erkek cenazeyi mezar çukuruna yerleştirme işlemini yapmakta, iki kadın ise sandukanın her iki kenarında ağıt yakmaktadır.
- ❖ İki erkek görevli sandukanın bir ucundan tutmakta, sağdaki kefeni çıkarmış mezar çukurundaki kişilere uzatmaktadır.
- ❖ Mezar çukurundaki kişiler de sandukanın altından tutarak, mezar çukuruna sandukayı yerleştirmektedirler.

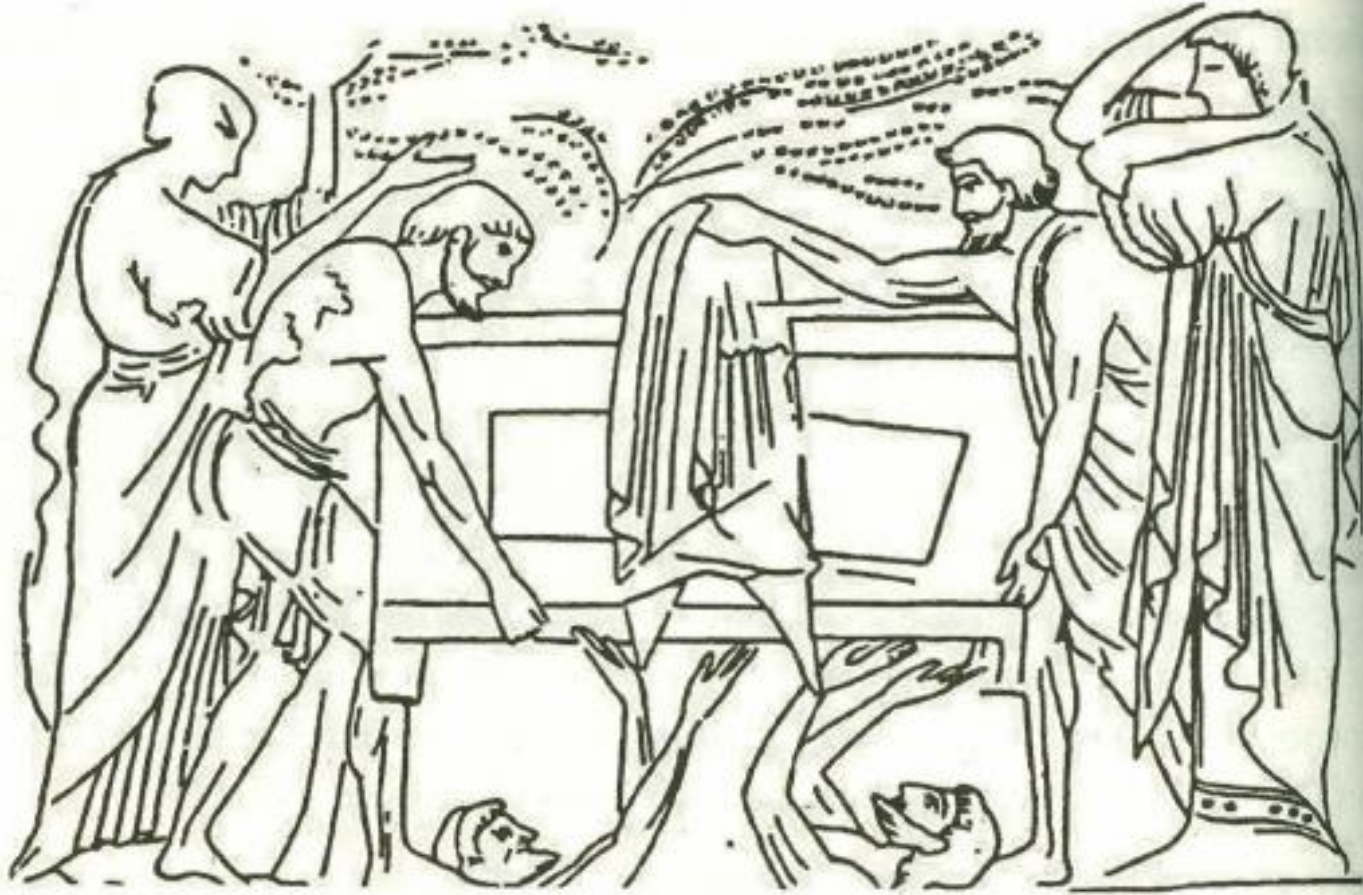

Fig. 74: Sappho Ressamı'nın eseri olan ve MÖ 525 – 475'e tarihlenen bir loutrophoros

